

101

ԱՆՈՒԹՔ ԸԻՇՈՒՄ

ԵՐԵՎԱՆ

2016

ՀՏԴ 821.19-1
ԳՄԴ 84 (5Հ)-5
Հ 420

Կազմեց և խմբագրեց՝ Արմեն Ավանեսյանը

Գրքի հրատարակումը նախաձեռնել է Էրեբունի վարչական շրջանի Օ. Օքրոյանի անվան 3-րդ գրադարանի տնօրեն՝ Սյուզաննա Կարապետյանը

101 աղոթք հիշատակի: Բանաստեղծություններ,
Հ 420 (կազմեց՝ Ա. Ավանեսյանը). - Եր.: Արմավ, 2016.
- 144 էջ:

Գրքում հավաքված են 101 հայ գրողների մեկական բանաստեղծություն՝ նվիրված Հայոց ցեղասպանության անմեղ զոհերի հիշատակին, Եղեռնի 101-րդ տարվա առիթով:

ՀՏԴ 821.19-1
ԳՄԴ 84 (5Հ)-5

ISBN 978-9939-863-29-0

© Գրքում ներառված հեղինակներ, 2016
© «Արմավ» հրատարակչություն, 2016

Տպագրվել է
ՅՈՎՍԷՓ ԵՒ ԳԱՐՈԼԻՆ
ՆԱԼՊԱՆՏԵԱՆՆԵՐԻ
մեկենասությունը

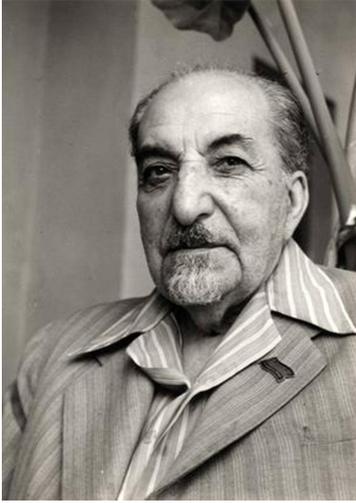
**Նվիրվում է
գոհված հայ զինվորների
հիշատակին**

ԳԺՈՒՆՔԻ ՀԱՆԴԵՊ

Հո՛ւշ, հասավ օրը՝ վերջին, ահավոր:
Մըրով ու հըրով բացվում են էսօր
Հայոց դրժոխքի դրոներն ամբասիակ.
Մարսասիի պիտի աշխարհքը համակ,
Եվ մարդն ամաչի գիլից ու շանից,
Որ մարդ է ծընվել՝ մարդու նըմանից:
Ո՛ւհ, ինչքան մութն է գարշահոտ ու պաղ...
Ինչքան ոսկորներ, կըմախքներ անթաղ...
Էլ ի՞նչ կա հեռվում... հեռվի խավարում...
Ով է իմանում... ում աչքն է գորում...
Մեջտեղը մենակ, ժեռուտ բարձունքին,
Կանգնած է մայրը հողմերի տակին.
Որդու արյունը իր ձեռքն են տըվել.
- Խըմիր սուլթանի կենացը դու էլ...
Եվ նա, որ մարդ էր ու մայր էր երեկ,
Այժըմ, էն ժայռին կանգնած կիսամերկ,
Անուժ ու ապուշ խելագար է մի,
Բաժակը ձեռքին, որ պիտի խըմի...
Կանգնած է մենակ, և լոկ մոլեգին
Հողմերն են ոռնում, ու նըրանք չորս դին...
Բայց՝ հո՛ւշ. լոռայուն... մըթին, ահավոր
Երկինք են նայում կըմախքները չոր,
Ու իրենց կարկամ շըրթունքները բաց՝
Խոնք են ասելու աշխարհքի դիմաց,
Խոսք, որ չի լըսված դեռևս լուսնի տակ...
Մարսասիի պիտի աշխարհ բովանդակ
Եվ մարդն ամաչի գիլից ու շանից,
Որ մարդ է ծընվել՝ մարդու նըմանից:

Հովհաննես ԹՈՒՄԱՆՅԱՆ
(1869-1923 թթ.)

*Ավետիք ԻՍԱՀԱԿՅԱՆ
(1875-1957 թթ.)*

*Ահա նորեն գարուն եկավ.
Օ , կտրեցե՛ք, օ , կտրեցե՛ք
Լեզուները թռչունների,
Որ չհանդգնեն երգել անհոգ
Երգերն իրենց տարփանքների՝
Մեր մորթված մանուկների
Յրիվ եղած նշխարների
Փռշու վրա, որոնց պիտի
Ծածկեն անգութ ծաղիկները՝
Լի՛րք, անզգա...*

*Վահան ԹԵՔԷՆԱՆ
(1878-1945 թթ.)*

ՊԻՏԻ ԻՅՆԱՍ

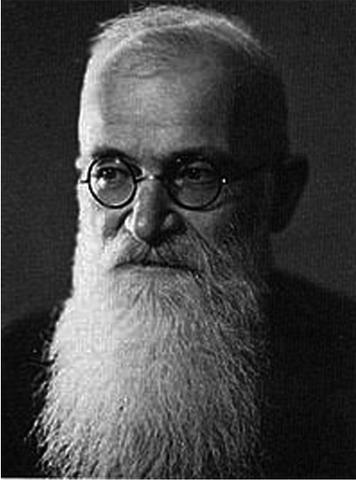
Թուրքին

*Պիտի իյնանս այս անգամ, եւ ան իսպառ, անյարիր
Պիտի մընաս գետնին վրայ՝ ձանկռտելով հողը դեռ,
Եւ դեռ երկանը չմեռնիս պիտի, եւ տունըդ մոխիր
Եղած՝ ծածկէ պիտի քեզ, երբեմնի տունդ եռուզեռ...*

*Հերիք որքան աշխարհի ցաւ ու չարիք հասցուցիր,
Որքան ի սուգ թաթխեցիր քաղաք ու գիւղ, դաշտ ու լեռ,
Հերիք մայրերը լացին բոյներուն վրայ ցանուցիր,
Եւ մեր սիրող սրտերուն մէջ լեցուցիր ռիս ու հեռ...*

*Պիտի իյնանս, կ'իյնաս ալ... Բայց որպէսզի դեռ ձանչնաս
Քու անարգ սիրտըդ ծածկող մեծագոյն ցաւը վերջին՝
Պիտի զարնեն քեզ անոնք որ քեզ յաճախ փրկեցին...:*

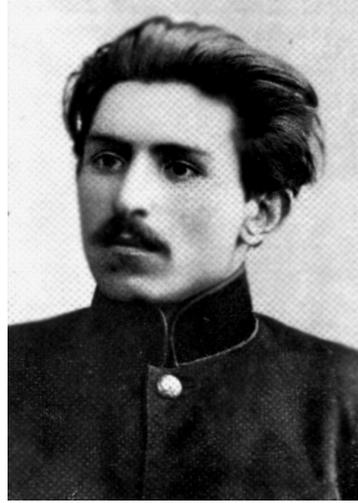
*Ու չմեռած դեռ տեսնեն պիտի, արդար պատուիսս,
Ծաղկիլը մեր աշխարհին զոր թողուցիր աւերակ,
Ու ցնծութիւնը մերին՝ քու ըստրուկի աչքիդ տակ...:*

*Հայր Ներսես ԱԿԻՆԵԱՆ
(1883-1963 թթ.)*

ԱՊՐԻԼԵԱՆ ՈՂԲԵՐԳ

*Ես կը լսեմ
Ողբի ձայներ, վշտոտ, նսեմ,
Հեծկլտանքի, հառաչանքի մղձաւանջներ,
Արտասուակեր.
Արձագանգներ տժգոյն, տխուր,
Սրտասարսուռ.
Անապատէն ու սարերէն եւ ձորերէն
Անվերջօրէն:
Ի՞նչ եմ հեռուն
Կարաւաններն այն լեներուն,
Որոնք լանջքէն, առապարքէն յօրան-յօրան,
Հալածական,
Գրոհ կու տան
Դաշտ ու հովիտ եւ անապատ
Մառախլապատ...:*

*Վահան ՏԵՐՅԱՆ
(1885-1920 թթ.)*

*Հայրենիքում իմ արնաներկ
Գիշերն իջավ անլույս ու լուռ.
Այնտեղ, ուր կար այնքան սիրերգ
Եվ վարդի բույր, և սրտի հուր:
Ամեն մի միտք՝ հիմա մի վերք,
Ամեն հայացք՝ հատու մի սուր.
Արնոտ դիերն են համր ու մերկ
Նայում երկինք անզոր ու զուր:
Մի օր ինչ վառ ծաղկեց մոգված
Մեր նաիրյան սիրտը բեկված,
Հրով որքան խորհրդավոր,
Ահա, որպես ծաղիկ թեքված,
Մեր հին հոգին համր ու մոլոր,
Այս, և անզոր, և անարգված...*

ԿՈՄԻՏԱՍ ՎԱՐԴԱՊԵՏԻՆ

Կոստան ԶԱՐԵԱՆ
(1885-1969 թթ.)

(Նրա ածիւնը Հայաստան տանելու առթիւ)

Բարի ձանապարհ, վարդապետ, վերադարձ բարի...

*Դիակառքիդ մօտից, գարունն էլ ահա, ծամերը թափած,
Սահում է կամաց, մատերը դնում երկնականարի
Սրինգների բիրեղ ձայների վրայ,
Որպէսզի դեղնած շրթերիդ ծայրի վշտահար գիծը,
Աշխարհը խաւար մեռած աչքերիդ,
Օտար քաղաքի արեւով մեկնեն եւ ձառագայթի
ձակատդ ըմբոստ:*

Բարի ձանապարհ, վարդապետ, վերադարձ բարի...

*Վաղը, երբ պատկած երկաթէ գրկում անհամբեր նաւի,
Կ'երթաս ծովերով, խելառ ծովերով այս մոլորակի,
Դագաղիդ գլխին հովեր կը քայլեն
Եւ ալիքների խմբերը յուզած ծովի լարերից
Մի հսկայական քնար կը հիւսեն
Եւ շառաչեով եւ դղրդալով կը հովերգեն նաւի կողերին, երեր:
Յանկարծ կը ցցեն յունական երկրի վայրերից կախարդ
Սուերներ մեծաշուք, աստածներ հուժկու եւ արշալոյսի
Փերուզ արիւնից, արծաթից սարսռող ձիթենիների
Եւ երկինքների լազուրից պայծառ, մի երգ կը յօրինեն
Եւ քեզ կ'սօրօրեն վերջին օրօրով:*

Բարի ձանապարհ, վարդապետ, վերադարձ բարի...

Ա՛հ, գիտեմ, գիտեմ, դառն վայրերից անցնելու պահին
Կոպերիդ տակը մի գիշեր կուլայ, կծկած բերանիդ
Ծայրից դողալով մի կաթիլ արին վայր կ'իջնի նորից...
Սեւ ծովի բուքը կը հեկեկայ դողող եւ Հայաստանի
Մարած դաշտերից, մրրիկի նման, նման մահազանգ զարնող զուլումի,
Մեծ աղաղակներ կը հասնեն նախն եւ քեզ կը կանչեն:
Եւ այդ յոյզերը, փոթորիկը այդ անողորմ ողբի,
Հիւանդ ուղեղիդ վերքը կը բանան եւ դու կը խենթանաս:

Բարի ձանապարհ, վարդապետ, վերադարձ բարի...

Բայց այդ կը լինի յիշատակ վերջին, այս բիրտ աշխարհի
Յիշատակ վերջին: Վերջին մղձաւանջ, վերջին սեւ տեսիլք,
Որի դանակը մորթել էր երգդ եւ սիրտդ փակել թանձր խաւարում:
Յետոյ, վարդապետ,- լսո՛ւմ ես ձայնը տարագիր սրտիս –
Յետոյ, վարդապետ, կը գայ վեհաշուք, պայծառ գմբէթը Հայոց աշխարհի,
Եւ կը բարձրանան լուսէ՛ խմբերի երգեր աննման...
Անհամբեր շարքով քեզ կը բոլորեն լեռները մեր վեա,
Դաշտերը մարմանդ, դալար սէգերը, ծորերը մէր խոր,
Ոսկէ կոկորդով, կլկլուն, ուրախ, աւարտները մեր,
Ճառագայթների բամբիռը զարնող գետերը զարթ

Եւ դա կը լինի համերգ մի հսկայ, որի նմանը չէ լուսած երբեք
Եւ ոչ մի վայրում: Մի դաշնակութիւն, որի մեղեդին
Գալիս է հնչուն հողերի կրծքից, սարերի կանանչ բորոզանների
Կանչող հմայքից, ձորերում ձայնող խուլ թմբուկներից,
Դաշտերում սահող մեղմ ջութակներից եւ այն զանգերից,
Որոնք հնչում են, երբ մեր արեւը կաչում է ժայռին
Եւ վայր է թափում խօլ ջրվէժների դողանջը արծաթ:
Եւ դա կը լինի համերգ մի հսկայ, որի նմանը չէ լուսած երբեք
Եւ ոչ մի վայրում: Դիսկանտներ ոսկէ, բասօներ խորում,
Կադամախների խշռոցներ խորհուրդ, բաղերի ծոցից
Եկած շրշիւններ, հասկերի գլխին սահող լենտօներ, վազող ջուրերի
Արագներ շոհնդ, բռնած պեղալը ծեծող կալերի,
Եւ այլք այլք խոտերը շարժող ֆուգան հովերի՝
Կը գան կը կանգնեն եւ հոգուդ խորքի չերգած երգերից
Հայոց աշխարհի բոլոր ձայներով կը համերգեն նորից:

Բարի ձանապարհ, վարդապետ, վերադարձ բարի...

Մաթեոս ԶԱՐԻՖԵԱՆ
(1894-1924 թթ.)

ԳԻՇԵՐ

Ո՛չ մեկ հավատք...

Հիմա հոգիս ավելի՛ մերկ է քան անտառ մը
հրդեհված,

Ու մտածումս ավելի ցուրտ՝ քան թե ձյունը լեռներում,
Թեև նույնքան վրձիտ...

Իսկ հույզերս ու հին սերերս կարոտագին կ'երագեն
Իմաստության այս ձյունին տեղ՝
Խենթ արևը իմ պատանի օրերու...

Ոչ մեկ հավատք...

Ահ, մինչև իսկ չեմ հավատար,
- Թեև ահա մայրամուտ է անամպ, պայծառ -
Թե աստղերը թույլե մ'հետո,

Երկնքին վրա,

Հոգիներու պես տարորեն,

Իրենց հատակ կուսությունը պիտի բերեն...

Եվ թե կարող պիտի ըլլամ,

Այս գիշեր ալ,

Իրենց լացած նիհար լույսով,

Հին հուշերու սա ալևոր ձամբուն վրա

Քիչ մը քալել...

Ո՛չ մեկ հավատք, ո՛չ մեկ հավատք...

Աչվրներուս գիշերին մեջ,

Ինձ կը թվի,

Մռայլ մատներ երբեմն հանկարծ կը մըխրձին,

Հոն խեղդելու հույսս անարյուն,

Որ անտերունջ ջահի մը պես կ'ոգեվարի...

Իսկ հոգիիս քարայրներուն տակավ կ'իջնե

Լռություն մը հողի գույն՝

Ուր կը ձոձին,

Դաշույններու պես առկախ,

Սառույցները ձակասագրին...

Անոնցմէ վար, շիթ առ շիթ,

Մահն է որ իմ Կյանքիս վրա

Ցուրտ նվազով մը կ'իյնա...

Եղիշե ՉԱՐԵՆՑ
(1897-1937 թթ.)

Ինչպես երկիրս անսփռի, ինչպես երկիրս բախտագուրկ,
Ինչպես երկիրս ավերակ ու արնաներկ -
Մխում է սիրտս հիմա որք, մխում է սիրտս բախտագուրկ,
Մխում է սիրտս՝ ավերակ ու արնաներկ...

Եվ այս երգերը իմ կարմիր, ախ, այս երգերը իմ կարմիր,
Որ երգում է անսփռի սիրտս կրակուն -
Ինչպե՞ն պիտի արդյոք հնչեն, ախ, այս երգերը իմ կարմիր -
Իմ ավերակ, իմ ճրք երկրում...

Ինչպես երկիրս անսփռի, ինչպես երկիրս ավերակ -
Այնպես էլ սիրտս - անսփռի, այնպես էլ սիրտս - անուրախ,
Վերք է դառնում սրտիս խորքում օրերի փայլը այս հրակ -
Ախ, սիրտս իմ՝ բճրք ու անսփռի,- երկիր իմ՝ ճրք ու անուրախ...

*Նաիրի ԶԱՐՅԱՆ
(1900-1969 թթ.)*

ԽԱՌԱԿՈՆԻՍ

*Իմ հեռավոր Խառակոնիս,
Իմ գյուղ, իմ ծուխ, իմ անմեռ...
Քեզ է տենչում ծարավ հոգիս,
Շե՛ն ես արդյոք, թե ավեր:*

*Արդյոք հնչո՞ւմ է հորովել
Քո դաշտերում ոսկեզով.
Ո՞վ է քո սուրբ հողին տիրել,
Ո՞վ է զուգվում քո ոսկով:*

*Ո՞վ է արդյոք անցնում հիմա
Ճանապարհներն իմ սովոր:
Ո՞վ է հակվում շիրմի վրա
Իմ վաղաժամ մեռած մոր:*

*Որքան անցնում են տարիներ
Ու մոտեցնում ինձ հողին,
Այնքան անհազ և անհամբեր
Քեզ է ձգտում իմ հոգին:*

*Մի՞թե նորից գեթ մի անգամ
Քո դեմքը չեմ տեսներու:
Մի՞թե պիտի անէանամ
Քեզնից կարոտ և հեռու:*

*Ո՞վ է սահման դրել իմ դեմ,
Որ ես չգամ, գեթ մի օր,
Եվ հողաթումբը համբուրեմ
Իմ վաղաժամ մեռած մոր:*

Վազգեն ՇՈՒՇԱՆՅԱՆ
(1903-1941 թթ.)

Մարմինս խոնջ՝ ինկավ ձեր քարերուն վրա:
Եզերքներուն վրա: Զիս հեղակարծ կերպով ծերացուցիք
Զգացումներուս և հուզումներուս մեջ: Ու կանխահաս կյանքիս վրա
Ձեր սև լույսը տակավին անգթորեն կհեղուք:
Կքալեի հիննալով, իյնալով,
Ու մանկությանս դժվար բեռը կմախքս կկոտրեր:
Երբ հոգնաբեկ ու արյունաքամ՝ վայրկյան մը կանգ առնեի,
Քաղցը կգալարեր աղիքներս: Հոսուն ջրի մը եզերքը երբ ծոեի՝
Արյան ու աղբատության համը բերանս կդառնացներ:
Քսան անգամ վիշտը երիկամունքներս խածավ,
Քսան անգամ Նազովրեցիին չափ արժանի եղա մահվան,
Բայց փայտե խաչի մը վրա գամվելու գթությունը
Բաժինս չէր՝ մնացի մերկ և գուրկ հերոսութենե:
Մահվան ձամփաներ և անապատ, երբ կհիշեմ ձեզ,
Հիշատակը՝ խարազանի և օձագալար վարոցի պես կողերուս վրա,
Ամոթով կշառաչե,
Որովայնս կրողա բարկությամբ,
Ու հոգիս վերջնական ու ապիրատ ծաղրով մը կպոռա:
Զի վատ եղա ես ևս, ուրիշներուն նման,
Մենք վատ եղանք, մանուկ կամ ծերունի, ինչ փույթ,
Վատը՝ վատ է:
Ու անեզր վիշտը, նաև մեր աղտեղի տառապանքը,
Ու մահը, ես հիմա գիտեմ ատիկա, նույնիսկ հանապազօրյա մահը,
Վատությունը չեն քավեր:

Գեղամ ՍԱՐՅԱՆ
(1902-1976 թթ.)

ԴԵՊԻ ԿԱՌԱՓՆԱՐԱՆ

Կոմիտասի հիշատակին

Սև ծովն էր այնպե՛ս փրփրում իր ափերին,
Թմրել էր Պոլիսը փարթա՛մ պարտեզներում.
Եվ մինարե՛ների նիրհուն կատարներին
Վերջալույսի գունատ շողերն էին մարում:

Փռվեց ծովի վրա ահեղ իրիկնաժամ,
Արեգակի վերջին հայացքն այնտեղ հանգավ,
Գողգոթայի նման իր լռությամբ դաժան
Կանգնել էր ափի մոտ խորհրդավոր մի նավ:

Կանգնել էր նա ինչպես մռայլ մի դամբարան,
Եվ հայ մի բազմություն հեծում էր ծովափին,
Վերջին հրրաժեշտի հայացքն ուղղած նրան,
Հուղարկավորն ինչպես տխուր հողաթմբին:

ԵՐԿՈՒ ԽՈՍՔ

Դարեր ի վեր հայ ժողովուրդն ապրել է պատերազմական վիճակներում կամ պատերազմի վտանգը գրեթե միշտ ուղեկցել է մեզ, ինչի համար, պետք է «շնորհակալություն» հայտնել մեր հարևաններին: Այսօր ունենք նյութական և կենսամշակութային հաղթանակ, քանի որ մեր երկրի տարածքն արդեն ենթադրում է որոշակի մշակույթ՝ ժողովրդական ծեսերից սկսած, վերջացրած ճարտարապետական հուշարձաններով: Ինձ թվում է, որ մեր պայքարը հատկապես մշակույթի համար է և ոչ այնքան հողի, քանի որ այս հողի վրա կա դարավոր մշակույթ:

Այսօրվա մեծագույն բարիքն ու չարիքը ինֆորմացիոն հոսքերն են, որոնք հաճախ մոլորեցնում են մարդկանց և լավ կլիներ, որ ժողովուրդը հավատարմշակույթի մարդուն, հատկապես գրողին, քանի որ վերջինս պարտավոր է անկեղծ լինել իր ժողովրդի հետ:

Վերջին օրերին Արցախի սահմանին ադրբեջանցիների վայրագ գործողությունների, ինչպես նաև ընդհանրապես արցախյան պատերազմում մեր տարած հաղթանակի առիթով մինչ օրս գրողները արտահայտում են իրենց դիրքորոշումը:

Դեռևս 1990-ականների կեսերից, հատկապես 2000-ականներից Արցախյան պատերազմը, որպես գրական նյութ, պատկերվեց տարբեր գրողների ստեղծագործություններում: Հրաշալի բանաստեղծություններ գրեցին Հրաչյա Թամրազյանը, Վարդան Հակոբյանը, Խաչիկ Մանուկյանը, ավելի ուշ՝ Հուսիկ Արան և մյուսները: Արձակում թեման լավագույնս գեղարվեստական արտահայտություն գտավ Լեոն Խեչոյանի «Սև գիրք, ծանր բզեզ» վեպում: Ի դեպ, այս վեպը գրված է պատերազմի մասնակցի կողմից, և գրողը ոչ միայն պատկերել է հայ ժողովրդի հավատամքը, հոգևոր մշակույթն ու արդար պայքարը, այլ նաև պատերազմի բերած չարիքը, ավերածությունները, այսինքն՝ պատերազմը մարդու դեմ գործած ամենամեծ ոճիրներից մեկն է: Նշեմ նաև այս թեմայով գրված հրաշալի պատմվածքների հեղինակներին՝ Վրեժ Իսրայելյանին, Արա Նազարեթյանին, Հովիկ Վարդումյանին, Հրաչ Բեգյարյանին: Թերևս անհրաժեշտ է հիշյալ հեղինակների գրականությունը թարգմանաբար ներկայացնել տարբեր լեզուներով, որը ևս պատերազմ մղելու մի ձև է: Հայ գրողը երբեք անմասն չի մնացել իր շուրջ կատարվող երևույթների նկատմամբ, ավելին նա մասնակից է եղել: Այս ամենի մեջ մի բան ոգևորող է. հայ զինվորը վստահ է, որ միայնակ չէ: Երբևիցե մտքով չի անցնի, թե իզուր է իր ջանքը: Ի վերջո, երկրի իրական տերը նա է:

1960-ականներին ակտիվացան մշակույթի գրեթե բոլոր ոլորտները: Այսօրվա մեր հաղթանակը պայմանավորված է հատկապես մեր մշակութային պատմությամբ ու պատահական չէր, որ 1960-ականների մշակույթով դաստիարակված հայ մարդն էր, ով օրհասական պահին զենք բռնեց, չընկրկեց, չերկյուղեց ու չդավաճանեց, որովհետև նա ուներ հայրենիքի ճիշտ գիտակցություն: 101 տարի առաջ հայրենիք կորցրած ժողովուրդը 101 տարի անց նույն վտանգի առջև է:

Այսինքն ամեն պահի ցեղասպանության վտանգը կախված է հայի գլխին: Սույն գիրքը, որի մտահաղացման հեղինակն է Էրեբունի վարչական շրջանի Օ. Օքրոյանի անվ. գրադարանի տնօրեն Սյուզաննա Կարապետյանը, ոչ միայն հիշատակի դրսևորում է 101 տարի առաջ անմեղ նահատակների, այլև այսօրերին վայրագությունների զոհ գնացած հայ զինվորի: Գրքում ընդգրկված են տարբեր սերունդների գրողների բանաստեղծություններ՝ Թումանյանից սկսած մինչև մեր օրեր: Հերթականությունը՝ ըստ տարիքի, իսկ բանաստեղծությունների ընտրությունը իմն է:

Գրքում կարելի է հանդիպել թե՛ հայ գրողի կողմից արտահայտվող կորստյան ցավ, թե՛ վրեժի կոչ, թե՛ ցասում և թե՛ աղոթք:

Նկատի առնելով վերջին իրադարձությունների առիթով մեր ժողովրդի համախմբվածությունը ու ինքնապաշտպանական բնազդով ազգային գենի համար բռունցքվելը, կարելի է փաստել, որ մեր մշակույթն այնքան էլ վատ վիճակում չէ, ինչպես տարբեր առիթներով խոսվում է այդ մասին: Բնական է, նորօրյա տեխնոլոգիաների զերզարգացվածության ժամանակներում ավելի տեսանելի են դառնում հիմնականում ոչ մշակութային դրսևորումները: Սակայն կարծում ենք սույն գիրքը ևս մեկ անգամ ի ցույց կդնի հայ գրի զորությունը՝ հատկապես օրհասական պահերին:

Արմեն Ավանեսյան

ԲՈՎԱՆԴԱԿՈՒԹՅՈՒՆ

<i>Հովհաննես ԹՈՒՄԱՆՅԱՆ</i>	
Դժոխքի հանդեպ	5
<i>Ավետիք ԻՍԱՀԱԿՅԱՆ</i>	
Ահա նորեն գարուն եկավ	6
<i>Վահան ԹԵՔԷՆՅԱՆ</i>	
Պիտի իյնաս	7
<i>Հայր Ներսես ԱԿԻՆԵԱՆ</i>	
Ապրիլեան ողբերգ	8
<i>Վահան ՏԵՐՅԱՆ</i>	
Հայրենիքում իմ արնաներկ	9
<i>Կոստան ԶԱՐԵԱՆ</i>	
Կոմիտաս Վարդապետին	10
<i>Մաթեոս ԶԱՐԻՖԵԱՆ</i>	
Գիշեր	12
<i>Եղիշե ԶԱՐԵՆՅ</i>	
Ինչպես երկիրս անսփռի, ինչպես երկիրս բախտագուրկ	13
<i>Նաիրի ԶԱՐՅԱՆ</i>	
Խառակոնիս	14
<i>Վազգեն ՇՈՒՇԱՆՅԱՆ</i>	
Մարմինս խոնջ՝ ինկավ ձեր քարերուն վրա	15
<i>Գեղամ ՍԱՐՅԱՆ</i>	
Դեպի կառափնարան	16
<i>Գուրգեն ՄԱՀԱՐԻ</i>	
Բալլադ Չալոյի եվ առաջին սիրո մասին	19
<i>Լեոն-Զատեն ՍԻՒՐՄԷԼԵԱՆ</i>	
Ասացուածք ծառ տնկելու առթիւ	21
<i>Վահե-ՎԱՀԵԱՆ</i>	
Աղօթք ու խունկ մեռելներուս հոգիին	22
<i>Արմէն ԱՆՈՅՇ</i>	
Ջրոյց մեռեալներուն հետ	23
<i>Պետրոս ՔԱՋԲԵՐՈՒՆԻ</i>	
Տղայիս	25
<i>Մուշեղ ԻՇԽԱՆ</i>	
Որբերու բանակ	26
<i>Անդրանիկ ԾԱՌՈՒԿԵԱՆ</i>	
Ապրիլ	27

<hr/>	
Մանի ԱԹՄԱՃԵԱՆ	
Արիւնող յիսնամեակ	29
Հովհաննէս ՇԻՐԱԶ	
Ես ծնվել եմ ձորերում	301
Ժագ Ս. ՅԱԿՈՐԵԱՆ	
Քեզ օրօր, Տէր-Ջօր... ..	31
Սիրվա ԿԱՊՈՒՏԻԿՅԱՆ	
«Քելե լառ»	32
Հրաչյա ՀՈՎՀԱՆՆԻՍՅԱՆ	
Հայոց պատմություն	33
Գևորգ ԷՄԻՆ	
Ա՛խ, այս Մասիսը	34
Վահագն ԴԱՎԹՅԱՆ	
Եփրատը	35
Պարույր ՍԵՎԱԿ	
Իմ ժողովրդին	36
Գառնիկ ԱԴԴԱՐԵԱՆ	
Մղձաւանջ	37
Թորոս ԹՈՐԱՆԵԱՆ	
Հանդիպում Տէր-Ջօրի մէջ	38
Ռազմիկ ՏՈՆՅԱՆ	
1915 թիվ	39
Ալիսա ԿԻՐԱԿՈՍՅԱՆ	
Թեկուզ հիշողությունս ցնդի	40
Պէպօ ՄԻՄՈՆԵԱՆ	
Ուխտավայր Տէր-Ջօր՝ կամ երկխօսութիւն մեռելներուս հետ... ..	42
Օրբո ՕՔՐՈՅԱՆ	
Ապրիլ է նորից	44
Ռազմիկ ԴԱՎՈՅԱՆ	
Մեր մեջ մի փնտրեք մեզ	45
Արեշատ ԱՎԱԳՅԱՆ	
Հուշարձան	47
Դավիթ ՀՈՎՀԱՆՆԵՍ	
Ապրիլի 24 (գիշեր)	48
Սամվել ԿՈՍՅԱՆ	
ԳՈՎԱԶԴ. Վաճառվում են անցյալ ժամանակի հատվածներ	49
Գագիկ ԴԱՎԹՅԱՆ	
Խոստովանություն	50

<i>Վարդան ՀԱԿՈՒՅԱՆ</i>	
Քարի շնչառությունը	52
<i>Սարգիս ԿԱՐԵՅԱՆ</i>	
Ապրիլի 24	54
<i>Վեհանյշ ԹԷՔԵԱՆ</i>	
Մեռելները կ'ապրին	55
<i>Ղուկաս ՄԻՐՈՒՆՅԱՆ</i>	
1915	58
<i>Լևոն ԲԼՐՈՒԼՅԱՆ</i>	
Կանք ու կլիներք	59
<i>Անահիտ ԲՈՍՏԱՆՁՅԱՆ</i>	
Այս օրը՝ քսանչորսն ապրիլի	61
<i>Հեղնար ԱՎԱԳՅԱՆ (ՀԵԼԵՆ)</i>	
Մոռացում չկա	62
<i>Դանիել ԴԱՎԻԹ</i>	
Ցաքուցիր սիրտ	63
<i>Էդվարդ ՄԻԼԻՏՏՈՆՅԱՆ</i>	
1915 թվից հետո	66
<i>Սոնա ՎԱՆ</i>	
Ֆեսավոր փշեր	67
<i>Էդուարդ ՀԱՄՎԵՐԴՅԱՆ</i>	
Մոզերի ձամփորդությունը	68
<i>Հրաչյա ԹԱՄՐԱԶՅԱՆ</i>	
Եղերերգ	69
<i>Շանթ ՄԿՐՏՉՅԱՆ</i>	
Նոստալգիա	70
<i>Անահիտ ԴԱՆԻԵԼՅԱՆ</i>	
Երդում	71
<i>Արտաշես ԱՐԱՄ</i>	
Նահատակված հերոսների երգը	72
<i>Անուշ ՎԱՐԴԱՆՅԱՆ</i>	
Թիվ 2015	73
<i>Արարս ՍԵՎԱՆ</i>	
Միթե այպես լուռ	74
<i>Հովիկ ՀՈՎԵՅԱՆ</i>	
Եվ քանի դեռ չի ավարտվել	75
<i>Մինաս ԳՐԻԳՈՐԵՆՅ</i>	
Կոմիտաս Վարդապետ	76

<hr/>	
<i>Սաթենիկ ՂԱԶԱՐՅԱՆ</i>	
Հոգիներն ապրում են	78
<i>Ավիկ ԴԵՐԵՆՅ</i>	
Արդարության լեզու	79
<i>Նորոյր ԳՐԻԳՈՐՅԱՆ</i>	
Ցեղասպանություն	80
<i>Դարիկո ԽԱԶԱՏՐՅԱՆ</i>	
Եղեռնին զոհ զնացած մանուկներին	81
<i>Ներսես ԱԹԱԲԵԿՅԱՆ</i>	
1915	82
<i>Արաքս ՆԱՎԱՍԱՐԴՅԱՆ</i>	
Կրկին ապրիլ	83
<i>Մանվել ՄԻԿՈՅԱՆ</i>	
Այս դավադիր ու սպանիչ լռությունը	84
<i>Ժաննա ԱԲՐԱՀԱՄՅԱՆ</i>	
Ուղիղ 100 տարի առաջ	85
<i>Վարուժ-Վրեժ ԱՂԱԶՄՆՅԱՆ</i>	
Լռի՛ր, ձի՛չ	88
<i>Նոնա ՊՈՂՈՍՅԱՆ</i>	
Հիշատակի օր	89
<i>Նաիրա ՆԱՍԻՐՅԱՆ</i>	
Ցեղասպանություն	90
<i>Մարինե ՍԱՐՈՒԽՄԱՆՅԱՆ</i>	
Խոնարհում	91
<i>Անդրանիկ ԿԱՐԱՊԵՏՅԱՆ</i>	
Սահման	92
<i>Նարինե ԲԱԼԱՍԲԵԿՅԱՆ</i>	
Եկել ենք, որ լինենք	93
<i>Խաչիկ ՄԱՆՈՒԿՅԱՆ</i>	
Վերջին պարը	94
<i>Գոհար ԳԱԼՍՏՅԱՆ</i>	
Տապան	95
<i>Արմենուհի ՄԻՍՅԱՆ</i>	
Հողը չէր ուզում արյունով սնվել	96
<i>Գրիգոր ՄԱԶՆԵՆՅ ԲԱԲԱՍՄԱՆՅԱՆ</i>	
Որ երաշտ չլինի խղձի	97
<i>Արսեն ՀԱՄԲԱՐՅԱՆ</i>	
Հայի երդում Ծիծեռնակաբերդում	98

Աննա ԿՈՍՏԱՆՅԱՆ	
Աղոթք	99
Գևորգ ԹՈՒՄԱՆՅԱՆ	
Արյան հոտը	100
Նարեկ ՍԱՀԱԿՅԱՆ	
Որդիներս լուսադեմ	101
Լուսինե ԱՂԱԶԱՆՅԱՆ	
Ինչպե՞ս թարգմանեմ իմ հայրենիքի	102
Նարինե ԱՎԱԳՅԱՆ	
Բաց թող փեշը նրա... ..	103
Վահե ԱՐՄԵՆ	
Օ՛, Արարիչ	105
Աշոտ ԳԱԲՐԻԵԼՅԱՆ	
19. 01. 2007	110
Էդուարդ ՀԱՐԵՆՑ	
Նատյուրմորտ	111
Արմինե ՍԱՐԳՍՅԱՆ	
1915	112
Նաիրա ԶՈՒԼՀԱԿՅԱՆ	
Քայլեցինք բոբիկ ոտքերով	113
Վահե ՌՈՐԵՐ ԱՅՎԱԶՅԱՆ	
Պատգամ	114
Սուսաննա ՂԱԶԱՐՅԱՆ	
Հատուցում	115
ԳԱՐՄԱՐ	
Սպանե՛ք մեզ, երբ քնած կլինենք	116
Երվանդ ՆԱԶԱՐԵԹՅԱՆ	
Տարիներ անցան, դառնալով մեկ դար	117
Դավիթ ՄՇԵՅԻ	
Եղեռնապուրծ	118
Անժել ԴԱՅԱՆ	
Ո՞նց կարող էր այդքան աղոթք տեղ չհասնել	119
Հարություն ՀՈՎԱԿԻՄՅԱՆ	
Ռեքվիեմ՝ համար 101	120
Մարգարետ ԱՍԼԱՆՅԱՆ	
Այսպե՛ս է լինում	122
Ռեգինա ԱՄԱՏՈՒՆԻ	
Կանչե կռուկ կանչե	123

<i>Սոնա ՀԱՄԲԱՐՁՈՒՄՅԱՆ</i>	
Վերադարձածները	124
<i>Արամ ՄԱՄԻԿՈՆՅԱՆ</i>	
խոտ	125
<i>Տաթև ՈՍԿԱՆՅԱՆ</i>	
1915	126
<i>Սաթենիկ ՎԱՐԴԱՆՅԱՆ</i>	
Եկեք ապրիլյան թախճամորմորի	127
<i>Մարիանա ԳԱՍՏՅԱՆ</i>	
Առավոտ է, բայց մթնած է իմ հոգին	128
<i>Արման ԹՈՎՄԱՍՅԱՆ</i>	
Ժառանգություն	129
<i>Աիդա ՀԱՐՈՒԹՅՈՒՆՅԱՆ</i>	
Օսմանցին վիշապի նման	130
<i>Լիլիթ ԲԱՂԴԱՍԱՐՅԱՆ</i>	
Ծառի տակին	132
<i>Արմեն ԱՎԱՆԵՍՅԱՆ</i>	
Երկու խոսք	134

101

ԱՂՈԹՔ ՀԻՇԱՏԱԿԻ

101

МОЛИТВА ПАМЯТИ

101

MEMORY PRAYERS

*Խմբագիր՝ Արմեն Ավանեսյան
Ձևավորումը՝ Արմինե Քոչարյանի*

Չափսը՝ 70x100 1/16:

Թուղթը՝ օֆսեթ 80գ/մ²:

Ծավալը՝ 9 տպ. մամուլ:

Տառատեսակը՝ Ghabuzian Gohar

Տպաքանակը՝ 500:

Գինը պայմանագրային:

*Տպագրվել է «Նովել» հրատարակչության տպարանում
Հասցե՝ ք. Երևան, Մայիսի 9-ի փող. 23 տ.:*

ARMAV publishing-house

Ք. Երևան, Ծիրազի 24 շ. 48 բն.

հեռ.՝ 34-73-35

էլ. փոստ՝ armav-hrat@mail.ru

c. Erevan, st. Shiraz 24 / 48.

tel.՝ +374-10-34-73-35

Email: armav-hrat@mail.ru